

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

دانشکده معماری و شهرسازی

گروه شهرسازی

نظام شهری و توسعه منطقه ای

(مطالعه موردی : استان خراسان رضوی)

پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی - برنامه ریزی شهری و منطقه ای

دانشجو : ابراهیم آزاد منجیری

استاد راهنما : دکتر حسن احمدی

استاد مشاور : دکتر عبدالهادی دانشپور

پاییز ۱۳۸۴

تقدیم به:

روح بزرگوار پدرم

و

وجود نازنین مادرم

با تشکر از:

تمامی اساتید گروه شهرسازی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران
آقای دکتر احمدی که زحمت راهنمایی اینجانب را به عهده گرفتند ،
آقایان : دکتر دانشپور ، دکتر رفیعیان ، دکتر علی الحساب که زحمت بازخوانی پژوهش را متقبل شدند ،

دوستان ارجمندم : آقایان : مهندس ابوفاضلی ، مهندس جوانمرد که کمک فراوانی در روند این پژوهش نمودند،
و خانواده گرامی ام که در تمام مراحل زندگی یاری دهنده ام بوده اند.

چکیده:

افزایش نرخ شهرنشینی در کشور و حرکت به سوی صنعتی شدن و بیرون آمدن از ساختار سنتی نظام شهری باعث ایجاد یک نظام نامتعادل شهری در کشور و خصوصاً "استان مورد نظر (خراسان رضوی) در این پژوهش گردیده است.

استان خراسان رضوی با دارا بودن بیشترین فاصله نسبی جمعیتی بین شهر اول و دوم (ضریب نخستینگی) در کشور، دارای موقعیت خاصی در این زمینه است. با توجه به جایگاه مطلوب این استان در عرصه کشاورزی و صنعت منتج از آن، این استان نتوانسته است در زمینه توزیع امکانات و تأسیسات در پهنه سرزمین مؤفق باشد و خلأ بزرگی در سطوح میانی و پایینی نظام شهری آن کاملاً محسوس است.

نظریه های مرتبط با توسعه منطقه ای مانند نظریه مکان مرکزی، مرکز پیرامون، قطب رشد و خصوصاً "نظریات سلسله مراتبی سکونتگاهها، عملاً" انطباقی با الگوی حاضر نظام شهری استان ندارند.

در این راستا ارائه الگوی بهینه نظام شهری با توجه به پتانسیل های منطقه ای و سطح بندی مجدد کانونهای شهری استان و تبیین یک نظام شهری پویا و متکی بر قابلیتها و امکانات منطقه ای جهت تحقق اهداف توسعه می تواند بستری مناسب جهت تدوین راهبردهای برنامه ریزی به منظور تعدیل کنشهای نامطلوب فضایی در سطح منطقه ای و زیر منطقه ای باشد.

در این تحقیق، دو روش تحلیل مورفولوژیکی و عملکردی نظام شهری مورد ارزیابی قرار گرفته و بر روی شهرهای استان اجرا شده است. در روش مورفولوژیکی بنا به قانون رتبه - اندازه که توسط زیپف فرمول بندی شده است، چیدمان شهرها از لحاظ اندازه جمعیتی مورد بررسی قرار گرفته است.

در تحلیل عملکردی با نگاهی به رویکرد "عملکردهای شهری در توسعه روستایی" که توسط راندینلی مطرح شده است، به تجزیه و تحلیل شهرها با روش تحلیل عاملی که روشی پیچیده و مناسب برای تحلیل عوامل و شاخصهاست، پرداخته شده است. در این تحلیل با خلاصه کردن متغیرهای اجتماعی و اقتصادی برای شهرها

در چند عامل ، به امتیاز بندی شهرها پرداخته می شود و نهایتاً " شهرهایی که دارای امتیازات عاملی نزدیک به هم هستند ، در یک سطح قرار گرفته اند .

در این تحقیق به دسته بندی شهرهای استان در ۴ سطح پرداخته ایم . البته در تحلیل عاملی (به خصوص روش مؤلفه های اصلی آن) با توجه به انعطاف پذیر بودن این روش ، ۳ گزینه ارائه می شود که بهترین الگوی نظام شهری توسط تحلیل فرآیند سلسله مراتبی (AHP) و با استفاده از نرم افزار Expert Choice ، انتخاب شده است .

در این الگو شهر مشهد در سطح یک و شهرهای نیشابور ، تربت حیدریه و سبزوار در سطح دوم و بقیه شهرهای استان در سطوح سوم و چهارم قرار می گیرند . با توجه به فاصله زیاد مشهد از شهرهای میانی و کوچک استان ، توجه به این شهرها می تواند راهگشای توسعه موزون منطقه ای در سطح استان باشد .

این الگوی پیشنهادی نظام شهری می تواند در ارائه خدمات و تأسیسات زیر بنایی به شهرها و ارائه نقش مؤثر آتی آنها در سطح منطقه کمک فراوانی کند .

کلمات کلیدی:

نرخ شهرنشینی - نظام شهری - ضریب نخستینگی - توسعه منطقه ای - تحلیل مورفولوژیکی - قانون رتبه اندازه - تحلیل عملکردی - عملکردهای شهری در توسعه روستایی - متغیرهای اجتماعی و اقتصادی - تحلیل عاملی - دسته بندی شهرها - الگوی بهینه نظام شهری - توسعه موزون منطقه ای

فصل اول - کلیات (طرح تحقیق)

- ۱-۱- طرح مسأله..... ۱
- ۲-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق..... ۴
- ۳-۱- اهداف مطالعه..... ۵
- ۴-۱- روش تحقیق..... ۵
- ۴-۱-۱- قالب روش شناختی پژوهش..... ۵
- ۴-۱-۲- قالب عملی پژوهش..... ۶
- ۵-۱- پیش فرضها و فرضیه‌های تحقیق..... ۷

فصل دوم - مبانی نظری نظام شهری و توسعه منطقه ای

- ۱-۲- تعریف توسعه و توسعه منطقه ای..... ۸
- ۲-۲- هدفهای توسعه منطقه ای..... ۸
- ۳-۲- توسعه از بالا یا پایین ؟..... ۹
- ۴-۲- نظریات توسعه منطقه ای..... ۱۱
- ۴-۲-۱- نظریات مرتبط با رشد بخشهای اقتصادی..... ۱۱
- ۴-۲-۱-۱- نظریه بازرگانی بین المللی..... ۱۲
- ۴-۲-۱-۲- نظریه بخشی..... ۱۲
- ۴-۲-۱-۳- نظریه صادرات یا کالای اساسی..... ۱۲
- ۴-۲-۱-۴- نظریه پایه اقتصادی..... ۱۲
- ۴-۲-۱-۵- نظریه های رشد متوازن و نامتوازن..... ۱۳
- ۴-۲-۱-۵-۱- نظریه رشد متوازن..... ۱۳
- ۴-۲-۱-۵-۲- نظریه رشد نامتوازن..... ۱۳
- ۴-۲-۲- نظریه مکان مرکزی..... ۱۳
- ۴-۲-۳- نظریه قطب رشد..... ۱۵
- ۴-۲-۴- نظریه نظام سلسله مراتبی سکونتگاهها..... ۱۷
- ۴-۲-۵- نظریه مرکز- پیرامون..... ۲۰
- ۴-۲-۶- نظریه مراکز رشد..... ۲۱

- ۲۲ نظریه روستا شهری ۷-۴-۲
- ۲۳ نگرش سیستمی به نظامهای منطقه ای ۸-۴-۲
- ۲۳ دیدگاه برایان بری ۱-۸-۴-۲
- ۲۳ دیدگاه هیلهورست ۲-۸-۴-۲
- ۲۴ سابقه برنامه ریزی منطقه ای در ایران ۵-۲
- ۲۴ برنامه ریزی منطقه ای قبل از انقلاب ۱-۵-۲
- ۲۷ برنامه ریزی منطقه ای پس از انقلاب ۲-۵-۲
- ۳۰ چالش های بنیادین برنامه ریزی منطقه ای در ایران ۳-۵-۲
- ۳۰ چالش های مفهومی ۱-۳-۵-۲
- ۳۱ چالش های روش شناختی ۲-۳-۵-۲
- ۳۱ چالش های اجرایی ۳-۳-۵-۲
- ۳۱ تعاریف نظام شهری ۶-۲
- ۳۶ نظام سلسله مراتب سکونت گاهها ۱-۶-۲
- ۳۷ تاریخچه تحلیل سیستمهای شهری ۲-۶-۲
- ۳۹ مدل تغییرات نظامهای شهری ۳-۶-۲
- ۴۰ سیستم های شهری کشورهای جهان سوم ۴-۶-۲
- ۴۰ پدیده تسلط تک شهری (ماکروسفالی) در نظام شهری ۵-۶-۲
- ۴۱ توسعه و نخستینگی: یک نگاه جهانی ۱-۵-۶-۲
- ۴۲ جایگاه شهرهای میانی و کوچک در نظام شهری ۶-۶-۲
- ۴۲ نقش مراکز شهری متوسط و کوچک در توسعه روستایی و منطقه ای ۱-۶-۶-۲
- ۴۲ نقش مراکز شهری میانی و کوچک در توزیع خدمات و کالاها ۲-۶-۶-۲
- ۴۵ مراحل شهرنشینی و شبکه شهری در ایران ۷-۶-۲
- ۴۶ نظام سلسله مراتب شهری ایران ۱-۷-۶-۲
- ۴۷ رابطه بین اندازه- مرتبه شهرهای ایران ۲-۷-۶-۲
- ۴۹ چارچوب نظری پژوهش ۷-۲

فصل سوم - مبانی و روشهای تحقیق

- ۵۰ مدل اندازه - رتبه (Rank-Size) ۱-۳
- ۵۳ الگوی رتبه - اندازه به روایت « بری » ۱-۱-۳
- ۵۶ بررسی قانون رتبه - اندازه در دو کشور آلمان و فرانسه ۲-۱-۳
- ۵۸ چارچوب مفهومی و اصول رویکرد UFRD ۲-۳

۵۹	۱-۲-۳- تحلیل نظام سکونتگاهی
۶۱	۲-۲-۳- روشهای تعیین سلسله مراتب سکونتگاهها در رویکرد UFRD
۶۱	۳-۳- اهمیت شاخصها در طرح ریزی و سازماندهی فضا
۶۲	۴-۳- مشکلات استفاده از شاخصها
۶۳	۵-۳- تحلیل عاملی چیست ؟
۶۵	۱-۵-۳- فرآیند تحلیل عاملی
۶۹	۲-۵-۳- محاسبه تحلیل عاملی با برنامه SPSS
۶۹	۶-۳- سطح بندی سکونتگاهها
۷۰	۱-۶-۳- قواعد مارشال
۷۰	۲-۶-۳- روش پرستون
۷۱	۳-۶-۳- تحلیل خوشه ای (Cluster Analysis)
۷۲	۱-۳-۶-۳- محاسبه تحلیل خوشه ای با برنامه SPSS
۷۲	۴-۶-۳- روش ترسیم نمودار ستونی
۷۳	۷-۳- مروری مختصر بر روشهای ارزیابی در برنامه ریزی شهری و منطقه ای
۷۴	۱-۷-۳- چارچوب مفهومی و مراحل فرآیند تحلیل سلسله مراتبی
۷۴	۱-۱-۷-۳- ساختن سلسله مراتبی
۷۴	۲-۱-۷-۳- تبیین ضریب اهمیت معیارها و زیر معیارها
۷۵	۳-۱-۷-۳- تعیین ضریب اهمیت گزینه ها
۷۶	۴-۱-۷-۳- تعیین امتیاز نهایی (اولویت) گزینه ها
۷۶	۵-۱-۷-۳- بررسی سازگاری در قضاوتها

فصل چهارم - شناخت مطالعه موردی: استان خراسان رضوی

۷۸	۱-۴- موقعیت جغرافیایی استان
۷۹	۲-۴- جغرافیای تاریخی خراسان
۸۰	۳-۴- وضعیت اقلیمی استان
۸۳	۴-۴- بررسی شاخصهای توسعه اقتصادی - اجتماعی در استان خراسان رضوی
۸۳	۱-۴-۴- شاخصهای جمعیت، اشتغال، بیکاری
۸۸	۲-۴-۴- شاخصهای کشاورزی و دامپروری و منابع آب
۹۰	۳-۴-۴- شاخصهای صنعت
۹۱	۴-۴-۴- شاخصهای معدن
۹۱	۵-۴-۴- شاخصهای آموزش (سال تحصیلی ۸۱-۸۲)

- ۹۲ ۶-۴-۴- شاخصهای ترانزیت کالا
- ۹۳ ۷-۴-۴- شاخصهای راه و ترابری
- ۹۴ ۵-۴-۵- ساختار نظام شهری و روند شهرنشینی در استان خراسان
- ۹۵ ۱-۵-۴- بررسی روند شهرنشینی در دهه ۱۳۶۵-۱۳۵۵
- ۹۶ ۲-۵-۴- بررسی روند شهرنشینی در دهه ۱۳۷۵-۱۳۶۵
- ۹۸ ۳-۵-۴- تحولات شهرنشینی پس از تقسیم استان خراسان

فصل پنجم- تجزیه و تحلیل مطالعه موردی

- ۱۰۲ ۱-۵-۱- بررسی نظام شهری استان خراسان رضوی از لحاظ قانون رتبه - اندازه
- ۱۱۱ ۲-۵-۲- تحلیل عملکردی شهرهای استان
- ۱۱۴ ۱-۲-۵- گزینه اول
- ۱۲۰ ۲-۲-۵- گزینه دوم
- ۱۲۴ ۳-۲-۵- گزینه سوم
- ۱۲۸ ۳-۵-۳- معیارها و زیرمعیارهای انتخاب گزینه بهینه تحقیق
- ۱۲۸ ۱-۳-۵- رعایت سلسله مراتب سکونتگاهها
- ۱۲۸ ۲-۳-۵- توانهای محیطی رشد و توسعه
- ۱۳۰ ۳-۳-۵- مطابقت با طرحهای فرادست استان (طرح آمایش سرزمین)
- ۱۳۱ ۴-۳-۵- رعایت مسائل امنیتی و سیاسی
- ۱۳۱ ۴-۵- محاسبه وزن معیارها ، زیر معیارها و گزینه ها با نرم افزار **Expert Choice**
- ۱۳۵ ۵-۵- سطح بندی پیشنهادی شهرهای استان خراسان رضوی

فصل ششم- نتیجه گیری و پیشنهادات

- ۱۳۷ ۱-۶-۱- جمع بندی و نتیجه گیری تحقیق
- ۱۳۷ ۱-۶-۱- دیدگاه مورفولوژیکی (جمعیتی) به نظام شهری استان
- ۱۳۹ ۲-۶-۱- دیدگاه عملکردی به نظام شهری استان
- ۱۴۱ ۳-۶-۱- مروری بر فرضیه های تحقیق
- ۱۴۲ منابع و مآخذ
- ۱۴۶ پیوست

فصل اول

کلیات (طرح تحقیق)

1-1- طرح مسأله

شهرنشینی در ایران، در طول 4 دهه گذشته، افزایش چشمگیری داشته است. نسبت شهرنشینی در سال 1335 از 31/4 درصد به 61/3 درصد در سال 1375 رسیده است. البته این افزایش تعداد شهرها و شهرنشینان، به خودی خود نامطلوب نیست، اما در شرایط توسعه برون زای شهرها در جهان سوم، توزیع نامتوازن امکانات، و فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها، باعث توزیع ناموزون جمعیت در فضای کالبدی این کشورها گردیده است. انعکاس این امر، تمرکز جمعیت و فعالیت‌ها در شهرهای مسلط و نخست ملی و منطقه‌ای، تبلور انبوهی از شهرهای کوچک در برابر تعداد محدودی از شهرهای میانی موجود است. که منجر به برهم خوردن تعادل و توازن در سطوح ملی - منطقه‌ای و حذف حلقه‌های واسط و مکمل در برقراری ارتباطی منطقی بین سکونتگاهها در گستره سرزمین گردیده است.

در چنین شرایطی نظام شهری به جای آنکه پیش نیاز توسعه باشد، مانعی برای توسعه محسوب می شود. بزرگ شهرها در نظام شهری نامتناسب و فاقد تعادل به جای آنکه اهرم و موتور توسعه منطقه ای و موجبی برای توسعه یکپارچه و متعادل در سرزمین باشد، آرام آرام به موانع توسعه فضایی تبدیل شده و ترزهای توسعه منطقه ای محسوب می شوند.

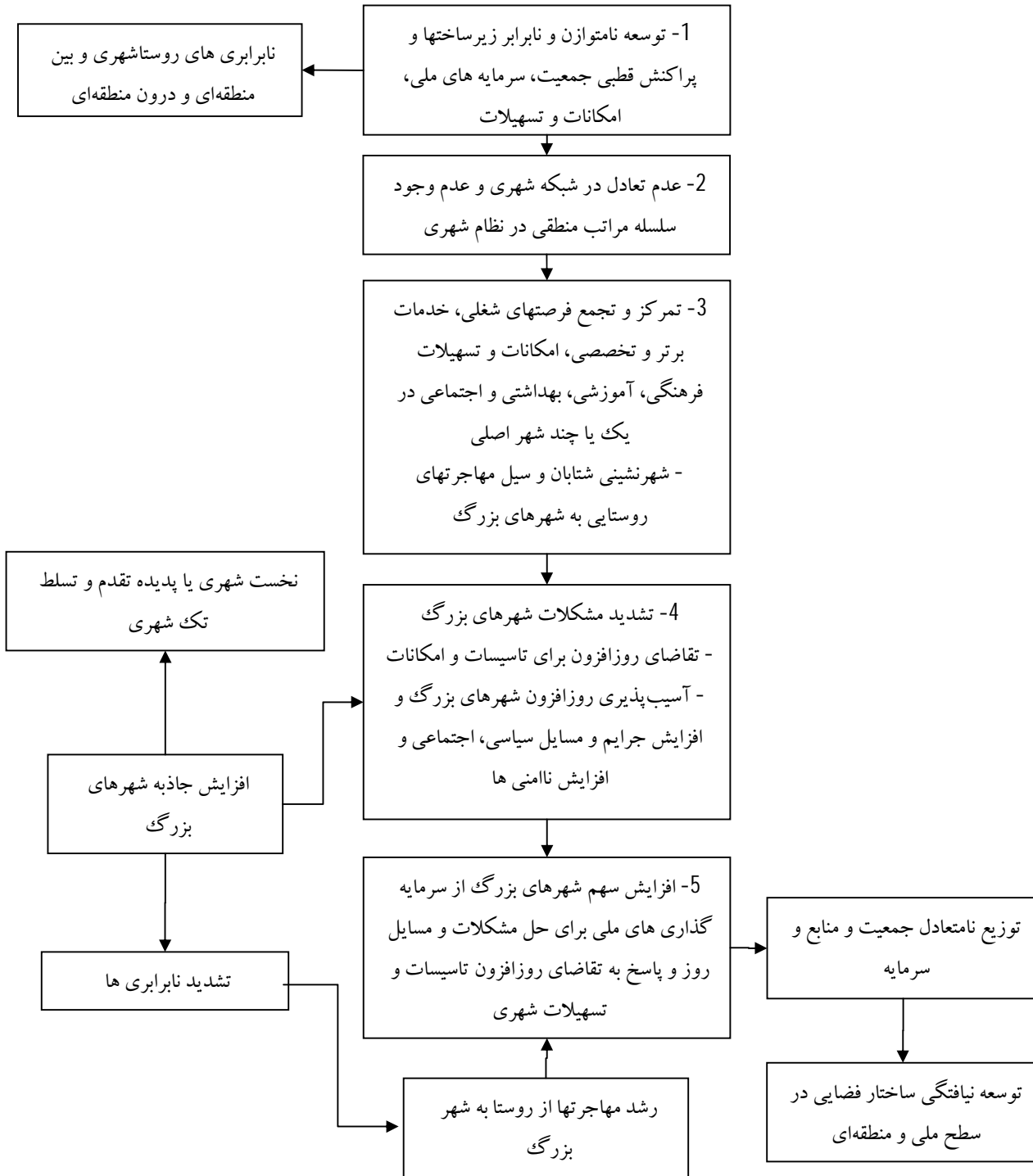
گرایش به شهرنشینی شتابان از روند تحولات جمعیتی استان خراسان نیز کاملاً پیداست؛ بطوریکه جمعیت شهری از 22/5 درصد در سال 1335 به 52/5 درصد در سال 1375 رسیده است و تعداد کانونهای شهری از 14 کانون در سال 1335 به 53 کانون در سال 1375 بالغ گردیده است

توزیع فضایی این کانونها از نظر سلسله مراتب سکونتگاهی یکنواخت و متناسب نیست. وزن جمعیتی این کانونها نیز ناهمگون می باشد، به نحویکه دامنه تغییرات آن بسیار زیاد است.

از علل عدم تعادل در نظام شهری استان میتوان علاوه بر تمرکز شدید جمعیت و فعالیتها در مشهد، به این موضوع اشاره داشت که میان منطقه شهری مشهد با دومین شهر بزرگ استان هیچ شهر یا شهرهای واسطه ای که

حد فاصل این دو شهر از لحاظ جمعیت و فعالیت باشند وجود ندارد. به عبارت بهتر نظام شهری استان در رأس خود دچار یک خلاء شهری است ، همچنانکه در قاعده خود دچار تورم شهرهاست .

در نهایت می توان بیان داشت که ساختار نامتعادل شهرها از لحاظ جمعیت و فعالیت و پراکنش آیا بر روند توسعه منطقه ای در سطح استان خراسان رضوی تأثیر گذاشته است؟ و آیا با سرمایه گذاری و التفات به شهرهای میانی و کوچک می توان رونق توسعه منطقه ای را در سطح استان بهبود بخشید؟

نمودار 1-1- دیاگرام طرح مسأله

1-2- ضرورت و اهمیت تحقیق :

نظام توسعه شهری کشور، با مشکلات و تنگناهای اساسی روبرو است. الگوی استقرار جمعیت و کانونهای زیستی از نظام بهره‌گیری متناسب ظرفیتهای و استعدادهای موجود تبعیت نکرده و سیمای اسکان جمعیت، تصویر متعادل و متناسبی را بدست نمی‌دهد. الگوی توزیع نامتوازن مراکز شهری تأثیر بارزی بر روند توسعه شهری و منطقه‌ای بجای گذاشته است. فاصله گرفتن شهرهای بزرگ از شهرهای میانی و کوچک، عدم توانایی شهرهای متوسط (با وجود رشد این شهرها از دهه 50 میلادی در کشورهای جهان سوم) در رقابت برای جذب جمعیت در مقابل شهرهای بزرگ، و در مجموع شبکه‌ای نامتعادل و نامتوازن از شهرها، ضرورت ایجاد یک نظام سلسله‌مراتبی منطبق بر شرایط ملی و منطقه‌ای، تبیین نقش و عملکرد شهرها در نظام شهری و توزیع متناسب فعالیت‌ها، جمعیت و خدمات را در کانونهای شهری، ایجاب می‌کند.

در این راستا، استان جدید التاسیس خراسان رضوی با 65 درصد شهرنشینی و حدود 67 کانون شهری (مرکز آمار، 1382) دارای یک بزرگ شهر 2 میلیونی، سه شهر با جمعیت بالاتر از 100 هزار نفر و تعداد زیادی شهرهای کوچک است.

این استان، دارای بیشترین ضریب نخستینگی (نخست شهری) در کشور است. جمعیت شهر اول، مشهد حدود 11 برابر شهر دوم یعنی سبزوار است.

اگرچه مشهد توانسته است بصورت مرکز منطقه‌ای شرق کشور در رقابت با پایتخت با توجه به موقعیت خاص خود در کشور، رشد چشمگیری داشته باشد، اما در سطح استان انتشار امواج توسعه بدرستی صورت نپذیرفته است؛ چه ساماندهی یک تجمع بزرگ شهری مشکل نظام شهری را حل نمی‌کند، بلکه باید در پهنه سرزمین، شبکه متوازنی از کانونهای شهری در سطوح مختلفی از سکونت، جمعیت و عملکرد بوجود آورد. باید انگیزه‌ها و عوامل توسعه را در مقیاس متوازنی از پتانسیل کانونهای زیستی سامان داد و آن دسته از نیروهایی که

نقش تعیین کننده در روند تحول شبکه شهری دارند، بدرستی شناسایی کرده و با تحلیل ویژگی ها و گرایش های آنها یا تأیید شوند و یا از ادامه گسترش بی رویه آنها جلوگیری بعمل آورد.

1-3- اهداف مطالعه :

این تحقیق با توجه به آنچه که قبلاً ذکر شده می تواند اهداف ذیل را دنبال نماید.

1- بستر سازی مناسب جهت تدوین راهبردهای برنامه ریزی به منظور تعدیل کنشهای نامطلوب فضایی در

سطح منطقه ای و زیر منطقه ای

2- ارائه الگوی بهینه نظام شهری با توجه به پتانسیل های منطقه ای و سطح بندی مجدد کانونهای شهری

استان

3- تبیین یک نظام شهری پویا و متکی بر قابلیتها و امکانات منطقه ای جهت تحقق اهداف توسعه

4- بررسی نتایج عینی و عملی راهبرد اتخاذ شده و ارتباط آن با توسعه فضایی منطقه ای

1-4- روش تحقیق :

عمل تحقیق فعالیتی است مداوم که برای استخراج حقیقت و کشف روابط علت و معلولی یک مسأله

انجام می پذیرد، مراد از روش تحقیق در واقع چارچوب و یا قالبی است که مطالعه را در خود جای می دهد.

1-4-1: قالب روش شناختی پژوهش :

این قالب شامل جمع آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل یافته هاست که در 3 بخش اکتشافی، توصیفی و

بالاخره تحلیلی شکل می گیرد. در مرحله اکتشافی کلیه اطلاعات مرتبط با موضوع جمع آوری و طبقه بندی

می شود و در نهایت شاخصهای بیانگر توسعه استخراج میگردد.

مرحله توصیفی شامل روشهای مختلف گردآوری اطلاعات در جهت شناخت و نهایتاً در مرحله تحلیلی ترکیب و تلفیق منطقی اطلاعات حاصله صورت می پذیرد. در این قالب کلیه نظریه های مرتبط با نظام شهری و توسعه منطقه ای مورد بررسی قرار خواهد گرفت و نظریه های پایه در روند تحقیق ذکر خواهد شد.

1-4-2: قالب عملی پژوهش :

در این مرحله به منظور فهم آسانتر مطالب، اطلاعات گوناگون را با استفاده از روشهای مختلف گروه بندی و سازماندهی می نمائیم. سپس با تکیه بر نظریات و مدل ها و تکنیک های موجود، اطلاعات کمی و کیفی طبقه بندی شده را مورد استفاده قرار داده و استنتاج نهایی را انجام خواهیم داد.

در جهت تحلیل سکونتگاهها و ساختار سلسله مراتبی آنها در سطح استان ، از روشهای

تحلیل مورفولوژیکی (در این تحقیق قانون اندازه - رتبه مورد توجه قرار گرفته است) و تحلیل کارکردی (در این تحقیق از روش تحلیل عاملی که قابلیت مطلوبی در تخلیص و تلفیق پارامترها و متغیرها ، بدون حذف آنها را داراست استفاده شده است) کمک گرفته شده است . همچنین برای گروه بندی شهرها از روش تحلیل خوشه ای استفاده خواهد شد . پس از شناخت و تحلیل نظام شهری و تنظیم آلترناتیوها ، به روش علمی تحلیل سلسله مراتبی AHP ، گزینه ها مورد ارزیابی قرار خواهند گرفت .

روش تحلیل کارکردی توسط نرم افزار SPSS و روش AHP توسط نرم افزار Expert Choice انجام

خواهد گرفت .

در این راستا از فنون تحلیل آماری مانند تحلیل همبستگی، استقلال متغیرها، توابع توزیع و ...،

تکنیک های ترسیمی مانند نمودارهای ریاضی، نقشه ها، جداول و ... استفاده خواهد شد .

1-5- فرضیه‌های تحقیق :

فرضیات، جملات و عباراتی هستند، که جریان تحقیق براساس آنها شکل می‌گیرد و در نهایت با استدلال علمی و دلایل موجه، رد یا قبول آنها پذیرفته می‌شود.

تحقیق حاضر به فرضیه‌های زیر استوار است:

- 1- فقدان سلسله مراتب کارکردی در نظام شهری استان، سبب جذب جمعیت به شهرهای بزرگ شده و خود عاملی گردیده تا شهرهای میانی و کوچک نقش اصلی خود را در مجموعه استان از دست بدهند.
- 2- می‌توان با شناخت عملکرد غالب شهرها، نقش آینده آنها را در جهت توسعه منطقه تغییر داد.

فصل دوم

مبانی نظری نظام شهری و توسعه منطقه ای

مقدمه :

در این فصل به تبیین مفاهیم توسعه منطقه ای و نظام شهری پرداخته می شود و نظریات مرتبط با آنها مورد بررسی قرار می گیرند و سپس نظریات سلسله مراتبی سکونتگاهها که چهارچوب پژوهش را تشکیل می دهند مورد تأکید قرار می گیرند.

2-1- تعریف توسعه و توسعه منطقه ای :

توسعه یعنی مجموعه شرایطی که در برابر شکوفایی کامل تواناییهای ذاتی انسان مانعی ایجاد نکند و بدون هیچ رادعی به او امکان دهد که هدفهای سه گانه حقیقت، خوبی و زیبایی را دنبال کند....

توسعه یعنی تحول جامعه از حالتی به حالت دیگر، به نحوی که جامعه مورد نظر ادراک بهتری از محیط خویش به دست آورد و کنترل بیشتری بر آن اعمال نماید... ، توسعه باید از درون جامعه ظاهر شود و باید رفاه همه را تأمین کند.

در اکثر کشورهای در حال توسعه کاملاً عادی است که عده کمی را غرق در ثروت ببینیم در حالی که اکثریت مردم به نان شب محتاج اند. این کشورها در حال توسعه نیستند حتی اگر در آمد سرانه، محصول ناخالص ملی و بخش صنایع کارخانه‌ای آن در حال گسترش باشد. آنها در حال سوء توسعه هستند و در خط کشورهای توسعه سوء یافته حرکت می کنند (میسرا، 1366، ص 87-86).

توسعه منطقه‌ای عبارت از مفهوم گفته شده توسعه برای مردم در محدوده فضایی مورد نظر است.

(صرافی، 1379، ص 41-40).

2-2- هدفهای توسعه منطقه ای :

هدف همه فرآیندهای توسعه رفاه انسان است؛ توسعه منطقه ای نیز استثنایی بر این قاعده نیست. این قسم از توسعه نه تنها افزایش رفاه بر حسب ارقام کلی را هدف می گیرد، بلکه همچنین توزیع عادلانه تر آن بین نواحی مختلف و گروههای مردم را نیز شامل میشود. چنانچه توسعه را صرفاً از دیدگاه آمایشی مورد ملاحظه قرار